

ลุงป่วย ในชีวิตผม

ยงยุทธ ยุทธวงศ์

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike BY NC SA 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

ตลาดน้อย

ลุงป่วยเป็นพี่ของแม่ผม

ผมไม่เคยคิดมาก่อนว่าจะจากกับลุงป่วยที่อ่าวไทย ที่ซึ่งเราส่งอิฐของลุงกลับคืนสู่ธรรมชาติ

แต่ที่จริงลุงก็ไม่ได้จากผมไปจริง ๆ หรือก ไม่เพียงแต่อิฐของลุงส่วนหนึ่งยังอยู่ในวัดปทุมคงคาซึ่งผมจะไปเยี่ยมเคารพเมื่อไรก็ได้เท่านั้น แต่ลุงยังอยู่กับจิตวิญญาณของผมตลอดไป อุ้งใจได้ว่าเราไม่มีวันจากกัน

วัดปทุมคงคา ตลาดน้อย แพลลาริมเจ้าพระยา...บริเวณนี้เป็นบ้านของลุงมาแต่เด็ก สมัยเด็ก ๆ ผมเองก็คุ้นเคยสถานที่เหล่านี้ อยู่บ้าง แต่พอโตขึ้นก็ไม่ได้กลับไปอีกจนเกือบจำไม่ได้แล้ว ครอบครัวของลุงและแม่เคยอยู่ในบ้านเล็ก ๆ ที่ตลาดน้อย และแม้พวกเราจะแยกย้ายกันไปตั้งหลักแหล่งยังที่ต่าง ๆ แต่เราก็จะกลับไปรวมกันที่นั่นเสมอ ในวันสำคัญเช่นวันตรุษจีน ตระกูล

เรามีลูกหลานเยอะเสียเหลือเกิน จนบ้านแน่นขนัดไปหมด ผมจำได้ว่าชอบหนีความแออัดขึ้นไปขึ้นบน แล้วมองผ่านช่องลูกกรงเล็ก ๆ ลงมาข้างล่าง ใ้หัวบรรพบุรุษเสร็จแล้วก็กินข้าวกัน พวกผู้ใหญ่มีโต๊ะพิเศษ พวกเราเด็ก ๆ กินที่ไหนก็ได้ คุยกันสนุกสนานเป็นภาษาไทยบ้าง จีนบ้าง ผมมีปมด้อยที่พูดจีนไม่ได้ ญาติผู้ใหญ่แม้จะพูดไทยเป็นส่วนใหญ่ แต่พอมีอะไรที่ไม่อยากให้พวกเด็ก ๆ รู้เรื่องก็จะพูดจีนกัน ซึ่งผมรู้ว่าเป็นการวิจารณ์พวกเรานั้นแหละเสียมาก ผมค่อนข้างจะเข้าข้างตัวเองที่คิดว่า ส่วนใหญ่จะเป็นการวิจารณ์แบบหมั่นไส้แถมเอ็นดู อยากรู้ว่า เขาก็วิจารณ์ทำนองว่าไอ้เด็กคนนี้ต่อไปอาจจะเก่งแบบลุงป่วยก็ได้

เกี่ยวกับผู้เขียน : ศ.ดร. ยงยุทธ ยุทธวงศ์
สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกสาขาเคมีอินทรีย์ จากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ประเทศอังกฤษ เคยเป็นผู้อำนวยการศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ และผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรักษาการผู้อำนวยการสถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย

ลุงป่วยเปรียบเสมือนมาตรฐานทองคำของครอบครัว เป็นตัวอย่างที่พวกเราพยายามดำเนินรอยตาม เมื่อใครได้รับการเปรียบเทียบกับเหมือนลุง ถือว่าเป็นคำชมที่ดีที่สุดที่ฟังจะได้รับ เช่นเวลามีใครในครอบครัวสอบได้ที่ ๑ หรือสอบชิงทุนได้ ใครกตัญญูต่อพ่อแม่และอุปถัมภ์ครอบครัว ใครได้รับใช้ประเทศ

ชาติในตำแหน่งที่สำคัญ อย่างตอนที่หลาน ๆ คือ พี่เป็ยก (บุญเสริม อึ้งภากรณ์) สอบชิงทุนไปญี่ปุ่นได้ แพะ (ดร. นริศ ชัยสุตร) ได้รับแต่งตั้งเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือ ดร. พันส ลิ้มเสถียร ได้รับใช้บ้านเมืองในตำแหน่งสำคัญหลายตำแหน่ง นี่ก็เห็นว่าเราเข้าใกล้มาตรฐานทองคำเข้าไปทุกที แต่มีบางอย่างที่พวกเราในครอบครัวไม่มีโอกาสทดสอบตัวเองเหมือนอย่างลุง คือความกล้าพูด กล้าทำในสิ่งที่มีความเชื่อมั่นว่าถูกต้อง แม้อาจเกิดอันตรายขึ้นกับตนก็ตาม

สำหรับผมเองนั้น นอกจากพอจะเรียนดีอยู่บ้างแล้ว ต้องยอมรับตามตรงว่า อยู่ห่างจากมาตรฐานทองคำนี้มากทีเดียว และหากจะได้คุณสมบัติบางอย่างมา เช่น การพูดความจริงตามความเชื่อของตน ก็ดูจะแผ่ว ไม่จะจាន ต่ำกว่ามาตรฐานของลุงมาก อย่างไรก็ตาม การที่แม่พร่ำสอนให้ดูลุงเป็นตัวอย่างพร้อมทั้งให้ไม่เรียวเมื่อจับโกหกได้ ก็มีอิทธิพลต่อผมอยู่มากทีเดียว ซึ่งผมสงสัยว่าอย่างหลังจะมีผลมากกว่า

มีลุงแทนพ่อ

แม่ชอบยกชีวิตครอบครัวตอนแม่กับลุงเป็นเด็กมาเปรียบเทียบกับชีวิตของพวกเราอยู่เสมอ และก็มีอะไรหลายอย่างที่คล้ายกันอยู่จริง ๆ ตาของพวกเราเสียตั้งแต่ลุงกับแม่ยังเด็ก คล้ายกับที่พ่อของพวกเราเสียตอนเรายังเด็ก ชีวิตของแม่จึงคล้ายกับชีวิตยาย ที่ต้องเลี้ยงดูลูกมาด้วยตนเองคนเดียว แม่ต้องเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวด้วยรายได้ที่ไม่มากนัก เช่นเดียวกับยายแม่เข้มงวดกับพวกเรามาก คงจะคล้ายกับที่ยายได้เข้มงวดมากกับพวกลุง แม่ และน้ำ ซึ่งญาติผู้ใหญ่ทั้งหลายได้เล่าลือกันมาถึงเรื่องฤทธิ์เดชไม้เรียวของยาย ไม่แพ้เรื่องไม้เรียวของแม่ ตอนที่ผมสอบชิงทุนรัฐบาลได้ไปเรียนที่อังกฤษนั้น แม่เป็นห่วงมากว่าจะอยู่ไม่ถึงผมสำเร็จกลับมา เพราะยายเสียระหว่างที่ลุงเรียนที่อังกฤษด้วยทุนรัฐบาล ทว่าแม่ก็อายุยืนยาวอยู่จนบัดนี้ เป็นคนสุดท้ายที่ยังมีชีวิตอยู่ในบรรดาพี่น้องทั้งหมดเจ็ดคน

แม่โชคดีกว่ายายตรงที่มีลุงช่วยดูแลอุปถัมภ์อย่างสม่ำเสมอ เป็นบุญคุณเหลือล้นที่แม่ซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง ลุงดีกับเราเสมือนเป็นพ่อของพวกเราทีเดียว แม้จะมีภารกิจมากมาย แต่ลุงก็ไปมาหาสู่เราอยู่เป็นประจำที่บ้านสะพานวันชาติซึ่งอยู่ไม่ไกลจากธนาคารแห่งประเทศไทยนัก มีเย็นบางวันที่ลุงให้รถมารับพวกเราจากโรงเรียนเซนต์คาเบรียลไปพักผ่อนที่ธนาคารฯ

ผมจึงรู้สึกคุ้นกับธนาคารฯ ตั้งแต่ยังเด็ก จำวังบางขุนพรหมอันสวยงาม จำสนามเทนนิสที่นั่น จำบรรยากาศริมแม่น้ำได้ ยังจำเพื่อนร่วมงานของลุงบางคนได้ เช่น คุณหญิงสุภาพ พิศุทธที่เอ็นดูพวกเรามาก ยังจำลุงป็น คนขับรถของลุงได้แม่น ลุงป็นนี่เองที่เป็นคนสอนผมขับรถยนต์

ผมชินกับการเรียกลุงว่า “ลุงปวย” มีอยู่พักหนึ่งเมื่อลุงเป็นผู้ใหญ่ในวงสังคม มีผู้เคารพนับถือมากหน้าหลายตา แม่เคยบอกให้ผมเรียกลุงว่า “คุณลุง” ทุกครั้ง เพื่อแสดงความนับถือ ผมไม่ค่อยจะเห็นด้วยนัก แต่ก็พยายามทำตามใจแม่ ทว่าเมื่อไม่ได้คุยต่อหน้าแม่ ผมก็จะเรียก “ลุงปวย” เหมือนเดิม ผมไม่เคยถามลุงว่าควรจะเรียกท่านอย่างไร เพราะเป็นเรื่องเล็กน้อยไป แต่แน่ใจว่าลุงชอบความเรียบง่ายอยู่แล้ว ดังนั้นลุงน่าจะชอบให้เรียกว่า “ลุงปวย” มากกว่า

ลุงสอนผมหลายเรื่อง ทั้งเรื่องใหญ่เรื่องเล็ก ผมขอยกตัวอย่างเรื่องหนึ่งที่แสดงถึงความเรียบง่ายของลุง เมื่อผมจะต้องไปเรียนต่อที่อังกฤษ เคยถามท่านว่า หากได้รับเชิญไปงานพิธีที่ต้องแต่งชุดราตรีสีมอสร จะทำอย่างไรดี ท่านตอบว่าให้ถามผู้จัดการว่าแต่งชุดสากลแทนได้หรือไม่ หากไม่ได้ ก็ไม่ต้องไปงาน จะได้ไม่ต้องเสียสตางค์ตัดชุดราตรี ลุงเองก็ไปงานหรู ๆ ดังว่าอยู่บ่อย ๆ โดยแต่งชุดสากลธรรมดาเท่านั้น ผมต้องยอมรับว่า ได้พยายามทำตามคำแนะนำของลุงอยู่นาน แต่ในที่สุดผมมาคิดว่า ลุงมักไปงานเหล่านี้ในฐานะแขกสำคัญ เช่นเป็นผู้พูดนำ ซึ่งย่อมเด่นกว่าคนอื่นอยู่แล้ว ต่างกับผมที่มักจะไปในฐานะผู้ร่วมในงานคนหนึ่ง ในที่สุดหลายปีต่อมา ผมก็โอ้อ่อนตามธรรมเนียมสังคม ต้องยอมเสียสตางค์ตัดชุดราตรีสีมอสรจนได้ เพราะผมไม่กล้าหาญเท่าลุง

พ่อของผมเป็นทหาร ในงานศพของพ่อ ลุงเขียนไว้ว่า พ่อผมเป็นทหารประจำการ แต่ลุงมีโอกาสเป็นเพียงทหารชั่วคราว จึงอยากจะเล่าเรื่องไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พ่อผม เรื่อง “ทหารชั่วคราว” ที่ลุงเขียน ได้รับการกล่าวขวัญถึงเป็นอย่างมากถึงความรักชาติและความกล้าหาญของเด็กหนุ่มไทย เป็นเรื่องราวของลุงตอนเป็นเสรีไทยอยู่ในอังกฤษ สมัยครเป็นทหารในกองทัพอังกฤษ เพื่อมาปฏิบัติราชการลับในเมืองไทยในช่วงที่ถูกญี่ปุ่นครอบครอง โดยกระโดดร่มลงมาแล้วถูกจับจนเกือบเอาตัวไม่รอด แต่เดชะบุญ คนไทยด้วยกันเองช่วยเหลือกันไว้ จนในที่สุดปฏิบัติหน้าที่สำเร็จด้วยดี ผมได้อ่านเรื่องนี้เมื่อเด็ก รู้สึกทั้ง

ช่างเป็นเรื่องที่น่าตื่นเต้นไม่แพ้หนังสนุก ๆ รู้สึกทั้งในความกล้าหาญของลุง ซึ่งต่อมาก็ได้แสดงให้เห็นอีกหลายครั้งในการท้วงติงสิ่งที่ไม่ถูกต้องในสังคม ผมยังภูมิใจแทนพ่อมาจนบัดนี้ว่า “ทหารข้าวคราว” เป็นเรื่องที่ถูกเขียนขึ้นเพื่ออุทิศให้พ่อ และยังกำหนดไว้ด้วยว่า ไม่ว่าใครที่ขออนุญาตนำเรื่องนี้ไปพิมพ์ซ้ำ จะต้องระบุที่มาซ้ำขึ้นด้วยทุกครั้ง

ที่บ้านลุง

บ้านลุงอยู่ในซอยอารีย์ พหลโยธิน สมัยก่อนถือว่าอยู่นอกเมือง เมื่อผ่านอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิไปบ้านเรือนก็บางตา และมักจะเป็นบ้านสวย ๆ หลังใหญ่ บ้านลุงเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวหลังเล็ก ๆ แต่มีบริเวณกว้างขวางให้เราวิ่งเล่น มีสระอยู่หลังบ้าน ซึ่งต่อมาได้แปลงเป็นสระว่ายน้ำ บ้านมีได้ดูนม มีลมพัดเย็นสบาย บ้านลุงมีหนังสือเยอะ มีวิทยุเครื่องใหญ่ มีเครื่องเล่นแผ่นเสียง แต่ไม่มีโทรทัศน์ ผมมีโอกาสไปค้างบ้านลุงหลายครั้ง ครั้งละหลายวัน ไปอยู่กับป้าแม่หม่อมมารกาเร็ด ไปเล่นกับลูก ๆ ของลุง และป้า คือ จอน ปีเตอร์ และใจ ผมจำได้ว่าจอนขมมาก มี

เรื่องแผลง ๆ เล่นอยู่เสมอ ปีเตอร์มีผมหยิกสีทอง น่ารัก และมักตามใจคนอื่นอยู่เรื่อย ส่วนใจน้องคนสุดท้องยังเล็กอยู่

ป้าทำงานบ้านด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ มีผู้ช่วยที่ทำงานแบบเข้ามาเย็นกลับอยู่คนหนึ่ง ป้าเป็นคนใจดีและมีความรักความยุติธรรมในสังคมเป็นอย่างยิ่ง จะพยายามดูแลผู้ซึ่งด้อยโอกาสในสังคมอยู่เสมอ ป้าทำสิ่งต่าง ๆ ที่เห็นว่าถูกต้อง ด้านสิ่งที่เห็นว่าไม่ถูกต้องอย่างหนักแน่น ไม่หวั่นไหว โดยทำอย่างเงียบ ๆ ตามนิสัยของป้า การไปค้างบ้านลุงทำให้ผมเริ่มรู้จักวิถีชีวิตในครอบครัวลุง อันมีลักษณะแบบอังกฤษของป้าบ้าง ผมแปลกใจที่เวลานอนไม่ได้นอนบนผ้าปูที่นอน แต่ต้องสอดตัวเข้าไประหว่างผ้าปูที่นอนสองผืน จอน ปีเตอร์ และใจทำเช่นนั้น แต่ป้าคงเห็นว่าผมไม่ชิน เลยจัดให้นอนแบบคนไทย ชีวิตแบบอังกฤษอีกอย่างที่ได้รู้จากป้า คือ อาหารเช้าที่มีไข่ดาวทอดไฟอ่อน ๆ จนไข่ขาวแข็ง ไม่ได้ฟูกรอบเหมือนไข่ดาวแบบไทย ๆ

เวลาที่ลุงกับป้าต้องไปงานกลางคืน มักขอให้แม่ไปอยู่กับเด็ก ๆ ที่บ้าน ซึ่งผมก็มักติดตามไปด้วยเสมอ นอกจากเล่นเกมหรือไฟเด็ก ๆ แล้ว ช่วงนี้เป็นโอกาสของผมที่จะอ่านหนังสือ

ของลุง เช่น *อุโฆษสาร* ซึ่งเป็นหนังสือของโรงเรียนอัสสัมชัญ ได้เล่นแผ่นเสียงลองเพลย์ เช่น “เวสต์ไซด์สตอรี” และเพลงคลาสสิก ซึ่งผมเพิ่งมีโอกาสจะรู้จักและชอบ และได้ดูรูปถ่ายและโปสการ์ดที่ลุงเก็บไว้ เป็นรูปขาวดำที่มาระบายสีกันเองทีหลัง เพราะสมัยนั้นยังไม่มีรูปสี เป็นที่ที่ลุงกับป้าเคยอยู่หรือไปเที่ยว เช่น เคมบริดจ์ ไบรตัน ทอร์คีย์ ผมฝันว่าวันหนึ่งคงจะได้ไปบ้าง

อีกหลายปีต่อมา เมื่อผมจบการศึกษาและเริ่มทำงานแล้ว เป็นช่วงที่ป้ามารีการเร็ดและลูก ๆ ไปอยู่ที่อังกฤษกันหมด แต่ลุงยังทำงานอยู่ที่เมืองไทย ผมและแม่ได้ไปอยู่ที่บ้านลุงเป็นช่วงเวลานาน ผมได้รู้จักลุงเพิ่มขึ้นอีก ได้เห็นลุงในฐานะพ่อบ้าน คอยดูแลบ้าน เช่น คอยปั้มน้ำออกจากบ้านเมื่อฝนตกน้ำท่วม ได้คุยกับลุงในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องการที่บ้านเมืองยังไม่มีประชาธิปไตย ซึ่งลุงบอกว่าอาจต้องใช้เวลาาน อาจนานเกินสมัยของลุง ผมถามลุงว่า หากมีการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย ลุงจะร่วมด้วยหรือไม่ ลุงตอบว่า หากถึงเวลาที่สมควร และลุงไม่มีภาระผูกพันที่สำคัญแล้ว ก็อาจจะสมัครเข้ารับเลือกตั้งในเขตบ้านเกิด โดยจะไม่โฆษณาหาเสียงอะไร นั่นอาจจะเป็นหนึ่งในน้อยครั้งที่ลุงพูดถึงการเข้าสู่การเมือง ส่วนมากแล้วลุงจะสนใจเรื่องการศึกษาและสังคมมากกว่า ลุงคุยเรื่องการแบ่งเวลาและภาระจากการดูแลธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นหลัก มาสู่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้มากขึ้น

มีอยู่ตอนหนึ่ง ลุงเคยเล่าว่า จะมีโอกาสไปฝรั่งเศส และจะได้เข้าเยี่ยมนายปรีดี พนมยงค์ ช่วงนั้นประเทศไทยมีจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี ผมถามลุงว่าจะมีปัญหาประการใดหรือไม่ ลุงบอกว่าไม่น่าจะมีเพราะแจ้งจอมพลถนอมไว้แล้ว ผมเองยังนึกว่า บางคนที่อยู่ในฐานะอย่างลุง อาจเลือกที่จะไปเงียบ ๆ แต่ลุงจะทำอะไรอย่างตรงไปตรงมาเสมอ

ตามรอยและไม่ตามรอยลุง

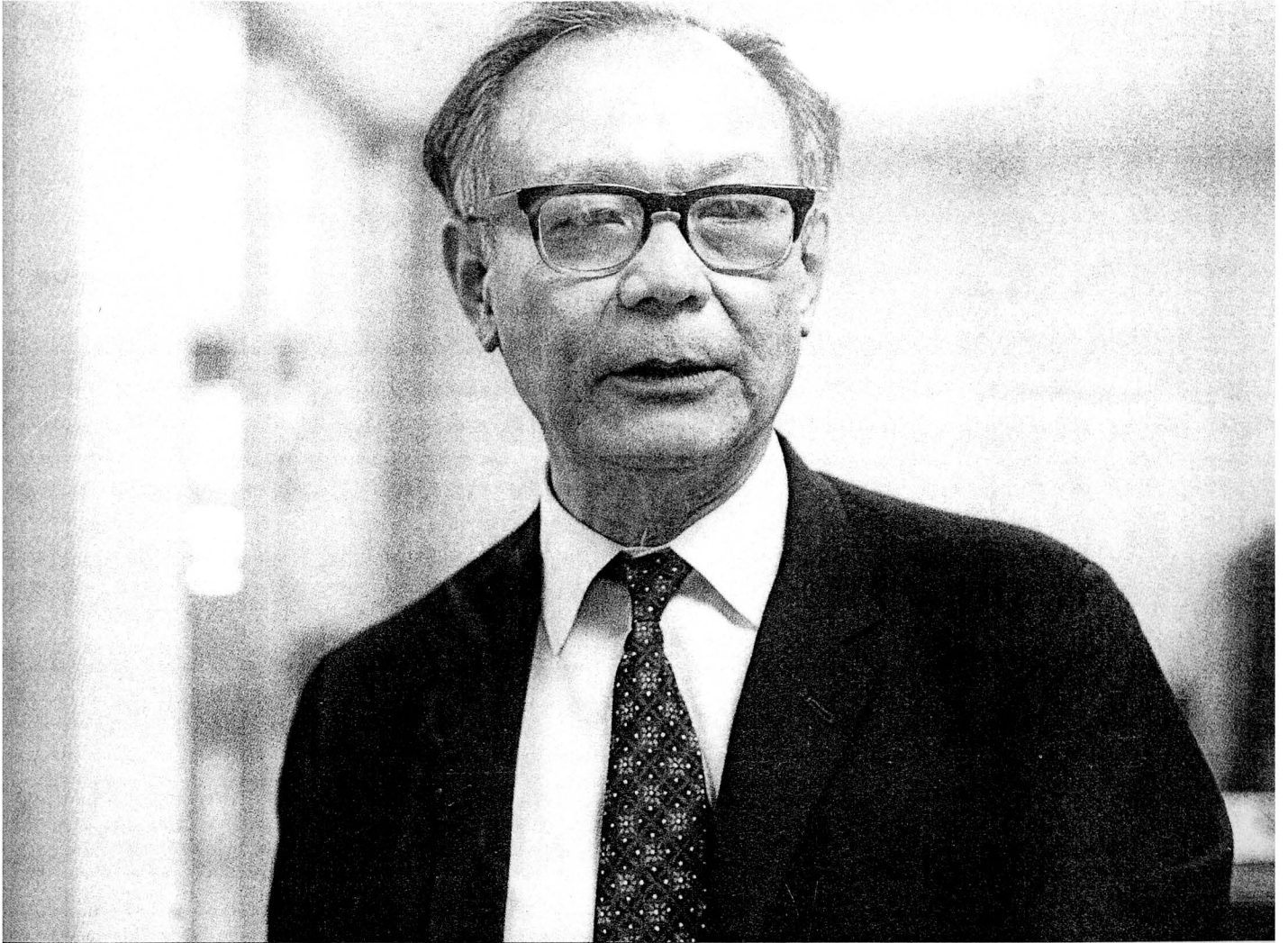
ช่วงที่จะจบจากโรงเรียน เป็นช่วงที่ว่ากันว่าชีวิตช่วงหนึ่ง ผมก็เหมือนคนอื่น ๆ อีกมาก ที่ไม่แน่ใจว่าจะตัดสินใจอย่างไรดี ผมสอบเข้าเรียนแพทย์ตามกระแสสังคม เหตุที่ไม่เลือกคณะวิศวะ เพราะเสียดายว่าจะไม่ได้เรียนชีววิทยาที่ผมชอบ ผมไม่รู้หรือกว่านั้นเป็นอาการของคนที่ต้องเป็นนักวิทยาศาสตร์มาได้ ศ.ดร. สดางค์ มงคลสุข คณบดีคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ (ปัจจุบันเป็นคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล) ที่

ผมเข้าไปเรียนนั่นแหละ จับตัวผมไว้ อาจารย์สดางค์เป็นเพื่อนของลุง และบอกลุงว่าผมน่าจะเรียนวิทยาศาสตร์ ลุงไปบอกแม่ อาจารย์สดางค์มาบอกผม เท่านั้นที่ตื่นหลุดยากแล้ว

ในเรื่องที่ใหญ่กว่านี้ อาจารย์สดางค์ได้เจรจากับลุงในฐานะผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ เพื่อปูทางให้มีการพัฒนาวิทยาศาสตร์ครั้งสำคัญในประเทศ เป็นการจัดระบบวิจัยและบัณฑิตศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรก โดยรัฐบาลลงทุนด้านอาคารสถานที่ รวมถึงจัดงบประมาณพิเศษเป็นค่าตอบแทนให้ผู้ที่ทุ่มเททำงานวิจัยโดยไม่ต้องทำงานอื่นหารายได้เสริม ผลงานของอาจารย์สดางค์ซึ่งลุงได้มีส่วนสำคัญทำให้เกิดขึ้นด้วยนี้ ได้ทำให้เกิดความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ไทย อันมีผลมาจนถึงปัจจุบัน

ที่จริง ผมมีทางเลือกที่สำคัญอีกทางหนึ่ง ปีที่ผมจบจากโรงเรียนนั้น เป็นปีที่ธนาคารแห่งประเทศไทยโดยความริเริ่มของลุง จัดให้มีการสอบชิงทุนไปเรียนเศรษฐศาสตร์และวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อกลับมาทำงานให้ธนาคารฯ ผู้มีสิทธิ์สอบจะต้องเป็นผู้ที่สอบผ่านมัธยมปลายใน ๕๐ อันดับแรก (ที่เรียกว่า “ติดบอร์ด”) ลุงคงจะผิดหวังเหมือนกันที่ผมไม่ยอมไปสอบทุนนี้ โดยผมให้เหตุผลว่า ผมไม่ชอบคิดเรื่องเงินเรื่องทอง แต่พอรู้ว่าเพื่อน ๆ สอบได้ เป็นต้นว่า ประทีป สนธิสุวรรณ ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และ วิจิตร สุพินิจ ผมกลับนึกเสียดาย ผมคิดว่าเหตุผลเล็ก ๆ ประการหนึ่งที่ผมไม่เลือกแนวทางนี้ นอกจากเพราะผมชอบวิทยาศาสตร์เป็นทุนอยู่แล้ว ยังเป็นเพราะลุงป่วยได้สร้างมาตรฐานที่สูงเอาไว้ในทางเศรษฐศาสตร์ จนผมเกรงว่าจะไม่สามารถเอาดีทางนี้ได้เหมือนลุง

ผมสอบชิงทุนได้ ได้ไปเรียนเคมีที่อังกฤษ ลุงแสดงความยินดีกับผมด้วยการให้นำฬิกาข้อมือสายสแตนเลสสวยงามที่ผมใส่อยู่เกือบตลอดเวลาที่อยู่ที่นี่ ที่อังกฤษก็ยิ่งได้รับการอุปถัมภ์จากลุงอีก กล่าวคือได้ไปอยู่ที่บ้านของลุงในลอนดอน ระหว่างที่ศึกษาอยู่ ลุงและป้าฝากฝังผมไว้กับญาติและมิตรสหายที่อังกฤษอย่างดี ได้มีโอกาสไปเยี่ยมแม่และพี่ของป้า ตอนคริสต์มาสได้รับเชิญไปดูละครแพนโดโมม ลุงแวะมาเยี่ยมพวกเราบ้างเป็นครั้งคราว เมื่อลุงมาอังกฤษ นักเรียนไทยในอังกฤษในนามของสมาคมศิษย์เก่าในพระบรมราชูปถัมภ์ก็จะเชิญลุงมาสนทนาที่สำนักผู้ดูแลนักเรียน ลุงพูดเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พูดถึงความสำคัญของเศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พูดถึงความสำคัญของ

ประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล และความสำคัญของการพัฒนาชนบท ซึ่งสิ่งเหล่านี้ในที่สุดจะมีความหมายต่อสังคม ยิ่งเสียกว่าความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและเทคนิค ลุงมองพวกเราในฐานะที่เป็นลูกหลานที่ตามรอยกันมา ผากฝังไว้ว่า คนรุ่นลุงกำลังจะผ่านไป แต่ประเทศยังไม่พ้นวงจรอุบาทว์ของการยึดอำนาจ การปฏิวัติรัฐประหาร คนรุ่นใหม่อย่างเราจะต้องเข้ามามีบทบาททางจิตดวงจรอุบาทว์นี้ให้หมดไป

เรียนจากโลก เรียนจากลุง

ลุงเคยเขียนไว้ว่า เมื่อไปเรียนที่อังกฤษจึงได้เริ่มเรียนรู้เรื่องเสรีธรรม เผด็จการ และประชาธิปไตย ลัทธิการเมืองฝ่ายซ้ายฝ่ายขวา จากการคุยกับ ดร. พร้อม วัชรคุปต์ ซึ่งเป็นนักวิทยาศาสตร์ ตอนที่เขานักศึกษาที่อังกฤษด้วยกัน ออกจะแปลกอยู่บ้างที่นักเรียนเศรษฐศาสตร์อย่างลุงกลับมาได้เรียนรู้เรื่องนี้จากนักวิทยาศาสตร์ แต่ที่จริงแล้วก็ไม่แปลก เพราะเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องพื้นฐานของมนุษย์ ผู้มีปัญญาย่อมไม่ผู้ในเรื่องที่สำคัญเหล่านี้ได้ทั้งนั้น ที่สำคัญก็คือ เรื่องทั้งหมดนี้ไม่เพียง

ต้องการการศึกษาให้เป็นความรู้เท่านั้น แต่ต้องการความรู้ลึก ความเชื่อจากส่วนลึกของวิญญาณ ลุงอาจจะเริ่มเรียนเรื่องนี้ช้ากว่า ดร. พร้อม แต่เมื่อมีความพร้อมอยู่แล้วทางวิญญาณ จึงได้มีความซาบซึ้ง และนำหลักการที่ท่านเชื่อถือมาปฏิบัติตลอดชีวิตของท่าน จนเป็นตัวอย่างให้คนอื่นปฏิบัติตาม

ผมเองได้เรียนเรื่องความเหลื่อมล้ำในสังคม ความสำคัญของการพัฒนาที่ทั่วถึงและยั่งยืน และความสำคัญของประชาธิปไตย จากการที่ได้คุ้นเคยกับลุงและแนวความคิดของลุงมาแต่เด็ก ประกอบกับเรียนจากเรื่องต่าง ๆ รอบตัว จากการอ่านข้อเขียนของบุคคลต่าง ๆ และจากการถกเถียงกับเพื่อนฝูง ที่อังกฤษ นอกจากจะได้เรียนการปฏิบัติประชาธิปไตยจากเจ้าของประเทศแล้ว เรายังได้จัดกิจกรรมสนทนาและศึกษาด้านประชาธิปไตยและการพัฒนาที่สามัคคีสามัคมา ที่ลุงได้ไปร่วมด้วย นอกจากลุงป่วยแล้ว ผู้ที่เราได้มีโอกาสร่วมสนทนาด้วยยังมีบุคคลสำคัญในวงการเมืองการปกครองของไทยที่แวะเวียนไปอังกฤษ พวกเราเป็นห่วงเมืองไทย จึงจัดการสนทนาในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประเด็นสำคัญทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

อยู่เป็นประจำ และเมื่อมีโอกาสสำคัญ เช่น มีการเลือกตั้งทั่วไป ในเมืองไทย ก็จะต้องกลุ่มวิเคราะห์สถานการณ์อย่างละเอียด

ผมคิดอยู่เสมอว่า สิ่งแวดล้อมของนักเรียนไทยในอังกฤษ ตอนที่ผมเรียนอยู่นั้น คงไม่ต่างไปจากตอนที่ลุงเรียนอยู่มากนัก คือได้มีโอกาสพบปะ พูดคุย ศึกษาในเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่าง อิสระ ลุงเคยแนะนำผมว่า ให้เรียนรู้เรื่องราวยุโรป รวมทั้ง เรื่องภาวะของสังคมและการเมือง โดยอาจเข้าร่วมในสมาคม กิจกรรมต่าง ๆ ของนักศึกษา เมื่อผมได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัย ลอนดอนเช่นเดียวกับลุง (แต่คนละวิทยาเขตกัน) จึงได้สมัคร เข้าร่วมในสมาคมและทำกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย นอกเหนือจาก เรียนเรื่องวิชาการเฉพาะตัว นอกจากการสมัครเป็นสมาชิกของ สมาคมด้านการเมืองต่าง ๆ ตั้งแต่อนุรักษ์นิยมจนถึงสังคมนิยม แล้ว ผมยังได้สมัครเป็นสมาชิกของสมาคมนิรโทษกรรมนานาชาติ (Amnesty International) ซึ่งคอยช่วยเหลือผู้ที่ถูกกักขัง ข่มเหงโดยอำนาจรัฐ จากความเชื่อถือของตนที่แตกต่างออกไป ไม่ว่าจะเป็นด้านศาสนาหรือการเมืองก็ตามที สิ่งที่เราทำได้ เช่น การเขียนจดหมายไปปลอบใจผู้ที่ถูกจองจำ หรือประท้วงทางการ ที่จองจำเขา อาจจะเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยในสายตาของหลายคน แต่อย่างน้อยก็เป็นความพยายามของเราที่จะแก้ไขในสิ่งที่ ผิดเท่าที่จะทำได้ และอาจจะมีคามหมายมากสำหรับผู้ที่ถูก กักขังข่มเหงเหล่านั้น อีกหลายปีต่อมา ผมตั้งใจได้เห็นว่า องค์กรนี้ได้รับการยกย่องเชิดชูให้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ กิจกรรมอีกกลุ่มหนึ่งที่ผมไปร่วมด้วยเป็นครั้งคราว คือกิจกรรมของสหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพ ซึ่งเชื่อในการดำเนินการที่จะส่งเสริมสิทธิเสรีภาพของมนุษย์โดยทั่วไป ต่อมาเมื่อ ผมได้กลับมาทำงานในเมืองไทยแล้ว ก็ได้เห็นว่าลุงป่วยให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิเสรีภาพอย่างมาก และในจดหมายที่เขียน ติดต่อกันเมื่อลุงไปสอนหนังสือที่เคมบริดจ์ ก็เคยบอกผมว่าจะ เน้นการทำงานในด้านนี้ให้มากขึ้นอีกในอนาคต

ด้วยความคิดถึงเมืองไทย พวกเราที่อังกฤษร่วมกับอีก หลายคนที่อยู่อเมริกาจึงผลัดกันเขียนจดหมายถึงเมืองไทย ลงตี พิมพ์ในหนังสือพิมพ์*ประชาธิปไตย* ในช่วงต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๑๓ ช่วงนั้นเป็นช่วงสำคัญ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าช่วงก่อน ๑๔ ตุลา นักเรียนไทยในต่างประเทศได้เห็นความล้มเหลวของ ระบอบการเมืองไทย ที่เผด็จการยิ่งฝึงรากลึก ได้เปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้วเห็นความแตกต่างในด้านต่าง ๆ ที่เมือง

ไทยน่าจะแก้ไขได้ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ช่วงนั้นเป็น ช่วงที่นักศึกษาและคนหนุ่มสาวในสหรัฐฯ และยุโรป ลูกศิษย์ขึ้น ประท้วงสงครามเวียดนามและความไม่เป็นธรรมในสังคมทั่วไป จุดหมายต่าง ๆ ในชุด "คิดถึงเมืองไทย" สะท้อนให้เห็นสำนึก ของคนรุ่นใหม่ ทั้งในปัญหาต่าง ๆ ของสังคม และในบทบาทของ เขาในการช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ควรได้ คนเหล่านี้ รวมถึง ชาอู๋วิทย์ เกษตรศิริ วรินทร์ วงศ์หาญเขาว์ โอฟาร ไชยประวัติน บุญสนอง บุญโยทยาน ปราโมทย์และสมุณทนา นาคทรพรพ กมล สมวิเชียร นรนิติ เศรษฐบุตร วีรพงษ์ รามางกูร โกศล ศรีสังข์ ขวัญดี รักพงศ์ และผมเอง แม้ จุดหมายเหล่านี้แทบจะไม่ได้กล่าวถึงลุง และคนเหล่านี้หลายคนก็ไม่ได้เป็นลูกศิษย์ของลุงโดยตรง แต่ก็ต้องถือว่าคนเหล่านี้ เป็นแนวร่วมทางความคิดกับลุง ลุงเป็นคนจุดประกายแนว ความคิดและหลักการของเขาเหล่านี้ ไม่มากก็น้อย และต่อมา หลายคนก็มีโอกาสได้ร่วมงานกับลุง ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงส่วน น้อยเท่านั้นของแนวร่วมดังกล่าว ที่มารวมกันจากความรักและ ความเป็นห่วงเมืองไทย และมีความเห็นตรงกันว่าต้องใช้ ปัญญาเป็นหลักในการแก้ปัญหา คนเหล่านี้เหมือนกันตรงที่ได้ เรียนจากที่ต่าง ๆ ในโลก แล้วได้มาถึงแนวความคิดเดียวกันหรือ คล้ายคลึงกันกับลุง เป็นพันธมิตรทางปัญญาและการกระทำร่วมกับ ลุง

จดหมายชุด "คิดถึงเมืองไทย" ที่พวกเราเขียนกันหลาย สิบฉบับนั้น แม้จะมีการแสดงความเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับบ้านเมือง อยู่มาก แต่ก็ไม่อาจเทียบกันได้เลยแม้แต่ในด้านการ เสนอความเห็นที่กล้าหาญ และในด้านการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางที่ถูกที่ควร กับจดหมายเพียงฉบับเดียวที่ลุงเขียน เมื่อกุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ ในนามของนายเข้ม เย็นยิ่ง ถึงผู้ใหญ่ท่านุ เกียรติทอง หลังจากที่จอมพล ถนอม กิตติขจร และคณะ ได้ ทำการปฏิวัติ ล้มล้างรัฐบาลของตนเองที่มาจากเลือกตั้ง เปลี่ยนเป็นระบบเผด็จการเช่นแต่ก่อน จุดหมายได้พูดถึง ความสำคัญของกติกามุขบ้านที่มีความเป็นประชาธิปไตย และ แนะนำให้ผู้ใหญ่ท่านุเร่งคืนกติกานั้นแก่หมู่บ้านโดยเร็ว หลายคนคงจำได้ว่าจดหมายนั้นได้สร้างความฮือฮาขึ้นมา และมีบาง คนแสดงความสงสัยว่าลุงจะเป็นผู้เขียนขึ้นจริงหรือ ในช่วงนั้น ลุงสอนหนังสืออยู่ที่อังกฤษ ผมติดต่อกับลุงทางจดหมายอยู่เป็นประจำ ซึ่งลุงก็ยืนยันว่าเป็นคนเขียนจดหมายฉบับนั้น พร้อม

ทั้งส่งสำเนามาให้ดูด้วย จุดหมายนั้นส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ซึ่งปะทุขึ้นในเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ และมีผลสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน เป็นเรื่องที่น่าทึ่งอยู่ในประวัติศาสตร์

ผมไม่ค่อยได้สัมผัสความเป็นอยู่ของชาวชนบทมากนัก ลุงป่วยช่วยให้ผมมีประสบการณ์ในเรื่องนี้ โดยผมมีโอกาสติดตามลุงไปดูงานของโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร ทำให้ได้เห็นปัญหาความยากจน ความไม่เป็นธรรมในสังคม การขาดสาธารณูปโภคและปัจจัยพื้นฐานที่จะทำให้พันธกิจของความยากจน ได้เห็นความพยายามของบัณฑิตซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ ที่จะช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้แม้จะยากเย็นเพียงใดก็ตาม ผมได้เห็นการทำงานของลุงในลักษณะเข้าคลุกด้วยตนเอง พูดคุยและถกเถียงกับทั้งชาวบ้านและบัณฑิตอย่างถึงพริกถึงขิง ในช่วงเดียวกันนั้น ลุงพุ่งความสนใจมายังการริเริ่มจัดทำโครงการแม่กลอง ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาลุ่มน้ำนี้จากความร่วมมือของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยมหิดล

ในวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ก่อนที่ลุงจะออกเดินทางจาก

ประเทศไทย ผมและภรรยาได้ไปส่งลุงที่ตอนเมือง ลุงเล่าให้ฟังถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในวันนั้นและช่วงก่อนหน้านั้น ซึ่งล้วนกลายเป็นประวัติศาสตร์ไปแล้ว เรา รู้สึกเสียดายที่ลุงต้องไปไม่ใช่เสียดายในฐานะส่วนตัวเท่านั้น แต่เสียดายแทนสังคมไทยด้วย ผมได้พบกับลุงอีกหลายครั้งหลังจากที่ลุงล้มป่วยแล้ว และต้องผ่าตัดสมอง ทำให้ไม่สามารถพูดได้ แต่ลุงก็ยังเป็นลุงป่วยคนเดิม แม้จะพูดแทบไม่ได้ แต่ก็แสดงออกได้ถึงความรู้สึกภายใน บุคลิกของลุงยังฉายออกมาเหมือนเดิม ไม่ว่าจะเป็นความพอใจในการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่ต้องการการยกย่องเชิดชูใด ๆ

ในชีวิตการทำงานอันยาวนาน ลุงได้อุทิศตนให้แก่สังคมไทยในหลายลักษณะ ในฐานะข้าราชการและนักการเงินการคลังในช่วงแรก ในฐานะนักบริหาร นักการศึกษา และนักพัฒนาเศรษฐกิจสังคมในช่วงต่อมา และในฐานะคนไทยที่รักความเป็นธรรมในสังคม ผมโชคดีที่ได้เป็นหลานของลุง มีโอกาสอยู่กับลุง และเรียนจากลุงในบทบาทต่าง ๆ ที่แปรเปลี่ยนนี้ในหลายช่วงของชีวิตผมเอง

ภาพ : ไม้ตรี อังการณ